

Cuvânt înainte

Am acum șazeci de ani și am trăit, așa mi se pare, în existența mea de adult, cel puțin trei vieți. Prima a fost cea a intelectualului, a studentului, asistentului, tânărului cercetător și cadru didactic universitar. Această etapă a durat până în cel de-al 33-lea an al vieții mele, când a început a doua: viața căutătorului spiritual, ca elev al maestrului indian Osho. Această a doua etapă s-a încheiat aproximativ pe când aveam 48 de ani. Atunci mi-am dat dintr-o dată seama că nu mai sunt elev și că nu mai sunt căutător și n-am mai vrut decât să fiu un om normal și obișnuit. Acest lucru s-a întâmplat după ce am început să lucrez cu constelațiile familiale și mi-am făcut o profesie din asta.

Căutătorul s-a uitat multă vreme de sus la intelectual – se ținea mai bun decât el. Intelectualul (sau ceea ce însemna el, ceea ce a adus el în viața mea) i-a luat-o în nume de rău și a refuzat să-l sprijine. La modul concret, acest lucru s-a tradus prin aceea că ceea ce încercam eu să spun, să scriu sau să transmit în vreun fel altora nu interesa pe nimeni – în orice caz, nu în suficientă măsură încât să-mi dea cineva bani pe asta, din care să pot eventual trăi. Din aceeași cauză, am avut atunci niște ani în care n-am putut scrie absolut deloc. Iar titlul meu de doctor îmi părea ceva complet lipsit de valoare.

Căutătorului, toate treburile astea ar fi putut să-i fie indiferente, doar interesele lui erau mai „înalte” de-atât. Ei da, dar cumva trebuia și el să trăiască. De supraviețuit a supraviețuit, ce-i drept, dar sentimentul că ceva nu era așa cum ar fi trebuit

să fie a rămas – și nu pentru că aş fi vrut eu neapărat ca lucrurile să stea altfel, ci pentru că realmente ceva nu se simțea în ordine. Abstracție făcând de acest lucru, căutătorul tânjea în continuare spre țelul suprem: iluminarea. Fuseseră ocazii când trăise momente de nețărmurită iubire pentru oricine și pentru orice, văzuse mișcând și pulsând viața într-un fir de iarbă și într-o floare, privise literalmente în interiorul lor și văzuse seva curgând, admirase uluit lumina și strălucirea interioară a unui strop de ploaie și șezuse în deplină, atemporală și total scufundată în sine nemișcare. Nu erau experiențe sub influența drogurilor și nu erau lucruri pe care să le fi provocat el cumva; pur și simplu se întâmpla, de obicei în timpul sau în urma unei meditații. Știa că există mult mai multe lucruri decât și-ar fi putut el imagina în prima sa viață, cea de intelectual. Dar ceva îi scăpa mereu printre degete, momentele de iluminare rămăneau simple momente care, în loc să se îndesească, deveneau, dimpotrivă, tot mai rare – sau cel puțin așa i se părea.

Când am făcut cunoștință cu constelațiile familiale, am știut imediat că voi găsi aici ceva ce îmi lipsise și am știut imediat că voi lucra cu acest conținut. N-a durat mult până când căutătorul și-a găsit liniștea. Găsisem ceea ce îmi trebuia: îmi găsisem rădăcinile. Și am început să mă ocup altfel de viața mea absolut anodină: nu doar de nevoie, ci am început s-o și prețuiesc. Mi-am făcut niște chefuri, de exemplu niște chestii atât de vane cum ar fi o mașină super-tare, și mi-am dat voie să acord recunoașterea cuvenită performanței care a stat în spațele titlului meu de doctor; nu l-am mai ascuns, ci l-am afișat, ceea ce mi-a adus apreciere din partea intelectualului. Acesta s-a și revanșat imediat: nu numai că m-am bucurat de mult dorita recunoaștere și recompensare financiară a muncii mele, ci m-am simțit și purtat de titlul meu.

Și iluminarea? Am uitat de ea. Dacă va vrea, mă va găsi ea și, dacă va fi să fie, voi fi pregătit s-o întâmpin. Dar până atunci, am alte treburi. De zece ani nu mai meditez și cu toate acestea mă simt mai legat de prezent decât pe vremea când o făceam. Cu asta nu vreau să spun nimic rău la adresa meditației: cu siguranță m-a ajutat să ating o anumită stare de echilibru. Doar că nu mai urmăresc să ajung undeva, ci las lucrurile și pe mine însumi să fie și să fiu așa cum suntem. Doar se și spune că iluminarea se află lângă noi; că nu e undeva departe, ci chiar alături. Dacă-i așa, atunci o s-o găsec și dacă n-o caut. Tocmai am citit câteva rânduri ale lui Eckhard Tolle: frumoase și adevărate cuvinte. Tolle e total implicat, dar adevărul e că pe mine nu mă prea interesează lucrurile la care se referă el. Am așa un sentiment care-mi spune că toate acestea sunt adevărate și că pe toate le știu deja. Doar că miza nu e să ajungi undeva și să ajungi la o stare superioară de conștiință, ci să trăiești cu ceea ce ești și acolo unde ești în momentul de față. Dacă e ego-ul meu cel care vorbește, atunci asta e și așa să fie. Iar dacă e altceva – e bine și-așa.

Cu asta ajung la cartea de față. O scriu pentru că mi-a apărut în minte și m-am simțit chemat s-o scriu. Treptele de conștiință pe care le descriu prezintă o evoluție, sau o ascensiune, până la iluminare. Acesta îmi pare a fi țelul suprem al evoluției, care pentru mine reprezintă în ansamblu o evoluție a conștiinței în care aceasta se cunoaște și se recunoaște pe sine pas cu pas. Nu mă interesează însă cum se poate ajunge acolo repede sau eficient. Nici nu e un obiectiv pe care să ți-l stabilești, ci un țel interior, un *telos*. În ce mă privește, constat că sunt relaxat când sunt în armonie cu mișcarea, așa cum e ea. În acest sens descriu treptele conștiinței ca pe o evoluție întotdeauna adecvată momentului, așa cum astăzi l-am îmbrățișat întru totul pe

intelectualul care am fost la un moment dat și îl văd potrivit etapei de viață în care mă aflam atunci. Fără el n-aș fi putut scrie această carte; dar n-aș fi putut-o face nici dacă m-aș fi oprit la etapa aceea. Același lucru e valabil și pentru căutător, chiar dacă acum nu mai caut – sau poate că o fac, doar că în alt fel. Fără el aș fi trecut fără doar și poate pe lângă adevăr. Nu că acum l-aș fi găsit, că aș fi în posesia lui, dar căutătorul m-a făcut să-mi dezvolt un simț pentru a-l percepe. Dacă însă nu aș fi încetat să caut adevărul sau iluminarea sau cum i s-ar spune, aș fi fost în continuare prea ocupat ca să-l observ în detaliile vieții de zi cu zi.

Cartea nu se referă însă doar la căutările spirituale personale. Acestea îmi apar doar ca o reflectare a unei mișcări care pune la rândul ei în mișcare conștiința în ansamblul ei. De altfel, conștiința nu există decât ca un întreg; delimitarea unei conștiințe personale, sociale, colective (sau altfel arondate) este utilă, dar în cele din urmă artificială. Nu doar că ne mișcăm întotdeauna, cu conștiința noastră personală, într-un câmp de conștiință suprapersonal, dar conștiința noastră nu este în fond nimic altceva decât o expresie – una foarte parțială, desigur – a conștiinței în esență. Iar mișcarea conștiinței noastre nu poate fi înțeleasă decât în contextul acestei mișcări a întregului.

Ce prezint eu aici nu este însă o lucrare teoretică; pe mine mă interesează conștiința doar din perspectivă practică. Căci conștiința noastră este cea care decide cum ne simțim, cum ne vedem viața și dacă suntem fericiți sau nu. Și am impresia că suferim cu atât mai mult cu cât distanța existentă între rațiunea și conștiința noastră este mai mare. Aici intervine terapia, ca un mijloc de a unifica existența și conștiința. Să îmbrățișezi ceea ce a fost, să accepți ceea ce este și să lași să se întâmple

fix ceea ce se va întâmpla – acestea sunt pentru mine procesele pe care le am în vedere în terapie. Un bun terapeut este acela care reușește să-și ajute clientul să ajungă la aceste acorduri. În privința asta, așa sper, această hartă a conștiinței pe care o schițez aici poate să ne releve câte ceva. Nu în sensul de a oferi niște repere fixe, ci în sensul de a sprijini, eventual, propria înțelegere a ceea ce este adecvat și rezonabil. Și în sensul de a ne încuraja să nutrim apreciere pentru fiecare din treptele descrise.

Lucrul cu constelațiile mi se pare deosebit de potrivit în acest scop, în măsura în care este însoțit de o conștientizare a dezvoltării conștiinței. În lucrul cu constelațiile, realitatea ni se arată într-o manieră necunoscută până acum; constelațiile ne pun în contact nemijlocit cu noi înșine, cu oamenii și cu evenimentele care au avut cea mai mare influență asupra vieții noastre și ne arată adevărul spiritului nostru. Mai ales, ne ajută la apreciem la justa valoare ceea ce am trăit și să obținem o perspectivă a ceea ce se deschide în fața noastră. Și, întrucât constelațiile pot fi trăite direct și nemijlocit cu corpul, spiritul și rațiunea, ele sprijină aceste procese într-un mod cognoscibil și unificator. Cu toate acestea, lucrul cu constelațiile ca atare nu beneficiază până acum de o perspectivă clară a poziționării sale în procesul evoluției spirituale – nici el, nici diversele sale variante. Și la acest aspect sper să pot contribui prin cartea de față.

Wilfried Nelles
Marmagen, mai 2009

Mulțumiri

În acest punct, le mulțumesc tuturor celor de la care am învățat, celor buni și celor mai puțin buni, celor prietenoși și celor mai puțin prietenoși. Am avut nevoie de toți și toți m-au ajutat în felul lor. Mulțumesc.

Cu deosebire importanți pentru mine au fost doi oameni, de la care, deși nu s-au privit ca profesorii mei, am avut poate cel mai mult de învățat: Osho, al cărui discipol spiritual m-am simțit timp de cincisprezece ani, și Bert Hellinger, care a reprezentat pentru mine, timp de zece ani, un izvor viu de inspirație și o tovarășie prietenească pe drumul pe care am mers. M-am despărțit de ambii, pentru că a trebuit să merg mai departe, dar rămân legat de ei prin recunoștință și dragoste.

Vreau să-l menționez aici și pe vechiul meu prieten Deva Basir (Roland Werner), cu care acum douăzeci de ani am discutat multe și de la care am învățat multe din cele ce fac acum parte din modelul meu de creștere.

Heinrich Breuer și Joachim Vogel au citit prima ediție a manuscrisului, mi-au atras atenția asupra unor greșeli și mi-au oferit sugestii importante, iar colaborarea cu Heinrich Breuer în cadrul mai multor congrese și la institutul nostru comun *Eurasys*, precum și încrederea existentă între noi, mi-au dat în multe feluri putere și curaj.

Editoarea mea Jivana Werner, tovarășă de drum și prietenă de peste douăzeci de ani (Dumnezeule, abia acum îmi dau seama cât de bătrân sunt!), a crezut cu tărie în această carte,

mi-a oferit tot timpul de care am avut nevoie și, prin asta, enorm de mult sprijin. Îți mulțumesc, Jivana.

Last but not least, soția mea m-a acompaniat încă o dată prin toate suișurile și coborâșurile gestației cu cartea aceasta, mi-a servit de „*sparring partner*”, m-a ascultat cu răbdare și, prin comentariile ei, mi-a oferit sugestii valoroase. Și ție, Birgid, îți mulțumesc din suflet.

Partea I

EVOLUȚIA CONȘTIINȚEI UMANE

CUM SE DEZ-VOLTĂ CONȘTIINȚA

Zei vechi și noi

Lumea se învâрте din ce în ce mai repede și pe unii îi ia amețeala. Bani, bani, bani – asta e tot ce contează. Că e vorba de remunerația managerilor, de prețurile de transfer și de salariile fotbalistilor, de rata de profit a acțiunilor sau a altor investiții, numai asta interesează: să fie cât mai mari. Și încă nici atâta nu-i de-ajuns. Zi de zi se descoperă afaceri necurate și matrapazlâcuri ale celor avuți. Acum câțiva ani, la târgul de carte de la Frankfurt, de pe panourile de reclamă pentru marele Brockhaus mă privea Marcel Reich-Ranicki, alăturat acestui text: „Cine știe multe vrea să știe și mai multe”. Dacă îl lăsăm deoparte pe „a ști”, acest motto poate fi considerat caracteristica generală a timpurilor noastre: cine are mult vrea să aibă și mai mult. Poate că *A avea sau a fi* a lui Erich Fromm face frumos în bibliotecă și e scos la lumină pentru vreo predică de duminică, dar în mod real chestiunea e de mult tranșată: cuvântul zilei este *a avea*. Nu-i mai pasă nimănui de admonestările și judecățile mic-burgheze. Cine arată azi către alții, denunțând „lăcomia” celor care se dedau la jonglerii financiare, mâine poate fi chiar el ținta unor astfel de denunțuri. Când câștigul la loto e de ordinul zecilor de milioane, cifra jucătorilor se dublează. Domnul și doamna Cutărescu sunt exact la fel de lacomi ca cei de pe Wallstreet.

Trebuie să începem din nou a transmite valori, spune o deviză larg răspândită. Să reînviem vechile virtuți, copiii trebuie din nou educați în cultul valorii. Ce aduce asta ne arată, de exemplu, povestea candidatei la funcția de vicepreședinte al

Statelor Unite, Sarah Palin. În vreme ce ea era în campanie, militând pentru reinstaurarea valorilor conservatoare în general și pentru abținerea înainte de căsătorie în particular, fiica ei minoră făcea sex cu un tânăr a cărui mamă fusese arestată pentru delikte legate de droguri. E adevărat că asta nu e vina lui Palin, dar e o poveste care ar trebui totuși să dea de gândit oricui crede că roata se poate învârti și înapoi. Dacă presupunem că Sarah Palin a încercat să-și crească fiica în spiritul programului ei politic, atunci exemplul ei demonstrează că treaba asta nu e posibilă nici măcar în sânul propriei familii. Doamna Palin însăși arată cât este de virtuoaasă și de atașată ideii de valoare cumpărându-și cele mai scumpe haine de designer, plătite din donațiile pentru partid, și folosindu-se de funcția ei pentru răzbunări personale. Chestiile astea te pot fie oripila, fie te pot amuza răutăcios, depinde de cum vezi lumea, dar ambele reacții ascund o aceeași realitate faptică fundamentală, și anume că vechile ordini nu mai sunt valabile, așa-numitele valori nu mai oferă nicio orientare practică – și mai cu seamă arată că nu mai există cale de întoarcere. Pentru că aici nu este vorba doar de povestea unei gospodine americane care și-a dorit să ajungă în vârful piramidei puterii mondiale, ci este, mai mult sau mai puțin, la fel ca goana după câștig la loto, povestea noastră a tuturor.

„Vechile valori” și-au trăit traiul. Ele își au rădăcinile într-o concepție din care astăzi nu mai există decât rămășițe. Din aceste rămășițe ne mai hrănim încă și le și distrugem în același timp. Deși, poate că termenul corect nu e „a distruge”. Ele se erodează, dispar de la sine, mor pur și simplu. Acesta e mersul lucrurilor, asta e calea. Un mers care nu numai că nu poate fi reversat – nu poate fi nici măcar ținut pe loc. Acum câțiva ani, imediat după trecerea în noul secol, eram în Budapesta și mă

uitam de pe înălțimea colinei pe malul celălalt a Dunării la minunatele clădiri vechi din secolul 19 și de la începutul secolului 20. Unele atunci se renovau, altele străluceau deja în vechea lor splendoare. Era ca și cum un oraș care fusese în comă revenea la viață. Dintr-o dată am avut o revelație: comuniștii au încercat să țină lumea pe loc. S-au opus cursului inerent al lucrurilor și au încercat să impună lumii propriul lor plan. Au încercat să-și impună cu forța „valorile” lor. Și s-a văzut cu ochiul liber cum lumea era cât pe-acți să se sufoc.

Și în viața noastră personală suntem morți dinaintea de-a muri dacă încercăm să-i impunem vieții un plan al nostru. Viața are propria ei mișcare și vrea ca noi să mergem înainte. Unii tânjesc după trecut, după copilărie, dar ea nu se mai întoarce. Mulți au sentimentul că înainte vreme li s-a refuzat ceva și că ar trebui să mai primească ceva, de pildă de la părinți. Se plâng de insuficientă atenție, iubire, grijă, protecție, ocrotire. Dar aici nu mai există nimic din toate astea, existența noastră nu prevede reparații. Singură recunoașterea faptului că totul e bine așa cum e și cum a fost și că avem tot ce ne trebuie ne poate cu adevărat ajuta. Alții caută ceea ce le lipsește la alți oameni, mai cu seamă la partenerii lor. Dar nu se gândesc să își asume deficiențele mămicii sau tăticului lor. Chiar și dacă încearcă, mai devreme sau mai târziu renunță, epuizați. Și nu numai că nu putem merge înapoi, dar inclusiv prezentul ni se fărâmițează și ni se scurge printre degete dacă încercăm să ținem de el. Viața merge înainte, de la leagăn până la catafalc, și nu poate fi oprită. Doar conștiința noastră nu ține pasul cu această mișcare a vieții: vrem s-o oprim, s-o întoarcem înapoi sau uneori să sărim înainte. E degeaba și în același timp duce la această boală generalizată a modernității – stresul. În copilăria mea cuvântul încă nu se cunoștea, cel puțin la țară, de unde vin eu. Stresul nu

e altceva decât suferința cauzată de discrepanța între ceea ce vreau, simt sau cred că ar trebui să fac (sau să fiu) și ceea ce există în realitate. Cu alte cuvinte: discrepanța dintre existență și conștiință. Ca atare, unica terapie cu adevărat eficientă împotriva stresului constă în a le pune pe cele două în acord.

E foarte adevărat că asta nu-i o treabă simplă, întrucât conștiința modernă se caracterizează exact prin aceea că se opune lui a fi. E o unică rebeliune contra lui a fi, contra firii lucrurilor. După ce, timp de o mică eternitate, omenirea s-a adaptat, mai mult mai puțin, la ceea ce era, sau cel mult a încercat să influențeze cumva ansamblul cu jertfe, rugăciuni și magie, omul modern își investește toată energia în a controla ceea ce există, încercând să-și supună realitatea. Să accepți lucrurile și circumstanțele sau chiar să îmbrățișezi ceea ce există este văzut ca fatalism. În același timp, oamenii se predau în mod fatalist așa-numitei lupte a vieții, la care s-ar părea că nu există alternativă. Cei mai mulți dintre noi resimt vremurile de azi nu ca pe o treaptă a unui proces care merge mult dincolo de noi, ci mai degrabă ca pe sfârșitul unei lungi evoluții, după care nu mai poate urma nimic nou, calitativ diferit. Gândirea istorică este orientată doar spre înapoi; înainte, spre viitor, pare că n-ar mai exista evoluție. Aceasta este cea mai profundă și în același timp cea mai ascunsă formă a gândirii în termeni de sfârșitul lumii, care funcționează în însuși miezul societății moderne. Este credința epocii noastre raționale că noi, contemporanii zilei de azi, am fi sfârșitul evoluției omenirii; că spiritul și conștiința umană au ajuns la cea mai înaltă formă a lor, care, ce-i drept, poate fi rafinată și îmbunătățită la nesfârșit, dar nu mai poate transcende către o formă superioară, respectiv nu mai poate avansa în continuare, către alte trepte de evoluție, purtată de dinamica ei proprie, interioară, care ne-a adus

până aici; că știința ar fi acea culme dincolo de care nu mai există drum ascendent, ci doar prăbușirea în hăuri; că gândirea faptică, așa-numita rațiune, este cea mai înaltă treaptă la care poate accede evoluția umană; pe scurt, că am ajuns la „sfârșitul istoriei”, după cum sună titlul unei cărți care s-a bucurat de multă atenție, aparținând unui respectat om de știință¹. Da, tocmai acum, în modernitate, vorbim fără întrerupere despre progres și ne investim toată viața în ideea aceasta, dar nu e vorba despre un progres spre ceva situat mai sus, ci doar o nesfârșită (și lipsită de alternativă) îmbunătățire a ceva ce deja există. Progresul este înțeles din punct de vedere pur tehnic, ca o stăpânire tot mai desăvârșită a naturii. După părerea noastră, conștiința însăși și-a atins de mult apogeul – chiar dacă, acum ca întotdeauna, oamenii se comportă ca niște barbari. În realitate, acest apogeu este însă un nesfârșit platou, pe care oamenii merg tot înainte, fără a-și putea imagina un „mai sus”, adică o conștiință mai înaltă (sau mai joasă) situată într-un plan calitativ diferit. Acesta este sfârșitul lumii în formă pură.

În opoziție la toate aceste vederi, susțin aici teza că ne aflăm, abia acum, exact în mijlocul evoluției conștiinței. Poate că acest mijloc e o zonă deosebit de critică (cam la fel cum este jumătatea vieții individuale, cu a ei „criză a vârstei de mijloc”), pentru că, rațiunea și individualitatea devenite realitate, tot procesul precedent culminează într-adevăr acest punct și într-un anume fel evoluția se inversează, mergând spre o nouă formă de integralitate, de holism. Dar ideea că, dincolo de îmbunătățirea mijloacelor tehnice, conștiința umană și-ar fi atins în noi apogeul mi se pare nu doar destul de arogantă, ci și expresia unei gândiri non-istorice, egocentrice și nu tocmai logice. Desigur că raționalismul nu se poate depăși pe sine

1 Francis Fukuyama, *Sfârșitul istoriei*, 1992 (Kindle)

însuși prin propriile-i mijloace, adică prin intermediul rațiunii – la fel cum nici religia nu se poate lămuri cu privire la sine însăși prin intermediul credinței, ci a fost nevoie de îndoială și de rațiune pentru a-i vedea limitările. Dar de ce n-ar exista ceva și dincolo de rațiune? o conștiință transrațională, care să se ridice calitativ deasupra celei raționale și să o transceadă?²

Ca să răspundem la această întrebare, trebuie să ne adresăm conștiinței însăși. Dacă facem acest lucru, vedem că nu doar natura exterioară și nu doar viața noastră exterioară ne împing înainte, ci și conștiința, așadar viața interioară. Mai exact, atât conștiința fiecărui individ în parte, cât și cea a umanității în ansamblu. În prima treime a vieții noastre personale, acest aspect se vede foarte clar: un copil mai mare are altă conștiință decât un sugar, un adolescent alta decât un copil, un adult alta decât un adolescent. Majoritatea oamenilor se opresc aici, creșterea conștiinței nu mai continuă, cel puțin nu sub aspect calitativ. Pentru că diferența între conștiința copilului și cea a adultului este una calitativă. Adultul nu doar că știe mai multe; el vede lumea într-un mod fundamental diferit, aproape că trăiește într-o lume diferită față de cea a copilului (bineînțeles, în măsura în care conștiința lui nu a rămas la nivelul unui copil, așa cum se întâmplă nu de atât de puține ori). Așa se întâmplă și cu conștiința în ansamblu, cu conștiința colectivă a umanității. Și aceasta se dezvoltă și crește, și anume în așa fel încât pe fiecare treaptă de dezvoltare a conștiinței percepem și înțelegem lumea cu totul diferit. Fiecare treaptă

2 Un mic indiciu pentru cât de străină este această idee gândirii contemporane (deși un mare gânditor cum este Ken Wilber publică aproape în fiecare an, de un sfert de secol încoace, câte o carte pe tema asta) mi-l dă exact faptul că programul de corectură ortografică, altminteri excelent, al calculatorului meu îmi subliniază cu o linie roșie ondulată cuvântul „trans-rațional”, semnalându-mi fie că am scris eu ceva greșit, fie că el nu cunoaște acest cuvânt.

are propria-i viziune, propriile-i adevăruri, propriile-i avantaje, propriii pași de învățare și propriile-i probleme. Spre exemplu, faptul că noi, cei de azi, avem de cele mai multe ori sentimentul că nu ne ajunge timpul ar fi un lucru complet de neînțeles pentru un om aflat pe o treaptă premodernă de dezvoltare a conștiinței. Dacă acolo exista (și încă există) ceva din belșug, apoi acel ceva e timpul. În schimb, pe vremea aceea natura și foamea erau o permanentă amenințare, una pe care noi astăzi n-o mai resimțim. Iar zeii și spiritele erau ceva real. Am fost la un moment dat la un seminar susținut de un șaman din Amazonia, o ceremonie Ayahuasca. După standardele noastre, *ayahuasca* e un halucinogen puternic, la indieni este considerat o plantă sfântă, folosită de către inițiați pentru ceremonii de vindecare și pentru comunicarea cu zeii. Șamanul n-a vorbit nicio clipă despre efectele unei plante sau chiar despre cele ale unui drog, ci a vorbit doar despre spiritul Ayahuasca, pe care omul l-ar consuma și cu care ar intra în contact după consumarea băuturii. Iar spiritul era în același timp un zeu. Un participant a întrebat dacă treaba cu spiritul e de luat în sens metaforic sau literal. Șamanul, un om tânăr, cu un comportament foarte modern și care vorbea bine englezește, s-a uitat la el fără să înțeleagă. Nu am înțeles întrebarea, a replicat el. Dacă credeți că există într-adevăr un asemenea spirit Ayahuasca, a explicat participantul. Sigur că există, a răspuns indianul, asta n-are absolut nimic de-a face cu ce cred sau nu cred eu, ci chiar așa este, și toți cei din pădurea tropicală știu asta, a spus el.

Noi azi avem alte spirite, care pentru noi sunt la fel de reale. Numele lor sunt Dax, Dow-Jones și Nikkei, iar Walhalla se numește mai nou Wallstreet. La fel ca vechii zei, ne conduc viața după cum au ele chef. Chiar dacă noi nu credem în ele și nu le aducem jertfe, ele se amestecă în viața noastră, trimi-

țându-ne cutremure la bursă și alte asemenea catastrofe naturale, care direct sau indirect îi lovesc pe toți, chiar și pe cei care nu locuiesc acolo. Poate că boșimanilor din pădurile tropicale ale Africii sau aborigenilor din Kalimantan nu le pasă de aceste spirite; pentru ei vechii zei sunt încă mai importanți. Dar, pentru cei mai mulți dintre noi, Olimpul zeilor are azi alți stăpâni. Fiecare epocă și fiecare conștiință are propriile sale realizări și își creează propriile probleme. La un moment dat, acestea merg atât de profund sau dobândesc atâta întindere, că nu mai sunt rezolvabile în cadrul nivelului de conștiință existent. Devine necesare nu doar noi instrumente (probabil că pentru reglarea piețelor financiare ar fi încă suficiente cele vechi), ci și o nouă conștiință, o percepție a lumii și a propriei existențe calitativ diferită, mai largă și mai profundă. Pentru că problemele mai profunde ale societății moderne nu se numesc Dax și Dow, nici cancer și SIDA și nici măcar război și foamete. Chiar dacă o mână de vrăjitor le-ar rezolva pe toate acestea, tot ne-am afla la marginea prăpastiei, poate chiar mai mult decât azi. Poate că într-adevăr ar trebui să rezolvăm încă o mare parte a acestor probleme înainte de a putea vedea cât de adâncă este de fapt prăpastia conștiinței moderne³. Atâta timp cât aceste probleme sunt încă prezente, măcar suntem preocupați de ele și nu dăm atenție golului interior decât ocazional. Dacă ele ar dispărea dintr-odată, ar surveni probabil un uriaș val de sinucideri, care ar face să pară neglijabile toate morțile provocate de război și de foamete – doar dacă nu ne-am ridica pe o altă treaptă a conștiinței, pe care să ne putem simți din nou împliniți interior.

3 Eu nu fac aici diferența între modern și postmodern. Așa-numitul postmodernism nu înseamnă, din punctul meu de vedere, o nouă conștiință, ci este doar un modernism rătăcit, o expresie a lipsei ei de spirit, o negare a spiritului și rațiunii și în același timp o căutare disperată a lor.